Я. Я СИНУВАТИЙ

ГОСТРІШ—БАГНЕТ!

Уривки з поеми

ПОКОТИЛИСЬ ваґони
на схід,
на схід.
Виряджали червоних
в п х д,
в похід.
Під ногами колеса
— Тра-та...
— Та-та.
Попереду Байкал
І—
Чіта.
... Зупинились на Аргуні
Це — кордон...
Десь далеко залишився
наш червоний ешелон.
Ми не знали кілометрів,
а ні гін.
Йшли вперед, вперед,—
де банди, навздогін.
І були ми люті, люті,—
як пурга.
І на чули землі в себе
під ногами...
Ми — Червона армія,
Ми — бійці,
чи не взяти, не здолати
банд усіх?...
. . . . . .
Котяться ваґони
на Захід,
Схід.
Прапори червоні
Вперед,
Усл д.
Прапори ч рвоні
до хмар піднести!
Кіннота!... на коні!!!
Алюр — „два хрестц".
Важко перепони
ламати вщент!
Гей, боєць червоний,
Гостріш багнет!..
Чи то нам забути
Загрозу днів?
Ми ще все окуті
Кільцем ворогів.
Нам ше доведеться
їхати д і...
Б гтимуть ваґони
Геть, з усіх ніг...
Бігтимуть ваґони:
Попереду — прапори.
Радо нас вітат ме
Червоний Париж...

С. ЩУПАК

ЗА БІЛЬШОВИЦЬКУ САМОКРИТИКУ В ПРОЛЕТАРСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ РУХОВІ

ПРОМОВА НА II ПОШИРЕНОМУ ПЛЕНУМІ РАДИ ВУСПП'у

ПРАВДИВО зрозуміти стан нашого літературного руху, досягнення, хиби та завдання його можна лише в світлі теперішнього етапу соціялістичного будівництва, етапу, що завершив фундамент соціялістичної економіки і підводить нас до закінчення першої п'ятирічки і початку —другої п'ятирічки.

Тільки в світлі вимог цього етапу соціялістичного будівництва ми можемо правдиво підсумувати пройдений шлях літера-

турної діяльности й боротьби, давати правдиву оцінку різним явищам у літературному рухові.

Вимоги ці найяскравіше зформулював у двох виступах вождь нашої партії т. Сталін, а саме в своїй історичній промові про 6 умов розвитку промисловости і в такого ж історичного значення листі до журнала „Пролетарская революция", де з особливою силою загострено увагу на боротьбі за більшовицьку непримиренність, за чистоту ленінської науки проти троцькістської контрабанди та гнилого ліберальзму.

Коли б РАПП і ВУСПП своєчасно зробили всі потрібні висновки з шости вказівок т. Сталіна, коли б на ділі своєчасно застосували ці вказівки до цієї спеціяльної галузі соціялістичного будівництва — до пролетарського літературного руху, то своєчасно усунули б ті хиби, на які згодом цілком слушно так гостро реаґували і „Правда" і „Комсомольская Правда", і „Комуніст", та „Комсомолець України".

Бож шість вказівок т. Сталіна, дарма що вони безпосередньо стосувалися до промисловости, визначають шлях і методи перебудови, відповідно до завдань теперішнього етапу, для всіх організацій пролетаріяту, для всіх ділянок його будівництва.

Справді тов. Сталін говорив у своїй промові про зосередження цілої уваги на плянах нашого будівництва. А хіба брак цієї уваги не становить одну з істотних хиб нашого літературного руху? Нас критикували за те, що ми не повернулись „лицем до комсомолу". Та чи не значить це, що ми не були зв'язані достатньо з реальною боротьбою за успішне виконання плянів соціялістичного будівництва, в якій комсомол посідає одне з найпочесніших місць?

Тов. Сталін говорив про потребу конкретного керівництва в промисловості, гостро картаючи керівництво „взагалі", відсутність конкретности. Та чи в нас немає оцієї болячки, чи не є вона великим гальмом у перебудові нашої роботи, чи не характерне є для нашої організації неконкретне керівництво периферією, ударницьким рухом тощо?

Тов. Сталін говорив про ліквідацію знеосібки. Та чи не визначала ця вказівка, що нам треба припинити загальні розмови „з приводу" літератури, а здійснити поставлене перед нами партією завдання конкретного повороту до творчости, до виховання й перевиховання письменників, до вироблення міцного робітничо-ударницького письменницького активу, до конкретної боротьби за твори, гідні нашої доби?

А вказівка т. Сталіна про опанування техніки чи не визначає вона на мові нашої ділянки роботи — потребу боротися за високий мистецький рівень пролетарської літератури, який тут же проказує потребу піднести цілий ідейний рівень пролетарського літературного руху?

Усіх цих висновків для себе з історичних вказівок т. Сталіна, в практичній своїй роботі, наші організації не зробили

своєчасно. І це, природно, ще більше підкреслило відставання пролетарської літератури від завдань соціялістичного будівництва.

Ми повинні констатувати певні ножиці між колосальним розмахом пролетарського літературного руху і нашим керівництвом, між вимогами і зростанням літературних інтересів широких пролетарських мас та характером і методами керівництва пролетарських літературних організацій.

Нічого ховатися, а натомість треба одверто визнати, що багато з керівників своїм ставленням до організації демонструють неподолане традиційне розуміння її, як вузького літературного гуртка.

Сама система роботи криє в собі багато старого, гуртківського, що об'єктивно гальмує справу активізації всієї маси письменників, безупинного влиття нових робітничих сил до літературного руху та мистецького вдосконалення. Основна маса письменників, насамперед робітників-ударників, виявляє величезну активність, але цю активність наші літературні організації не використовують як слід.

Проте в нашій організації є й такий прошарок, який треба кваліфікувати, як „болото". У нас є й „мертві душі", люди, які лічаться за реєстром, але які нічого не роблять, в кращому разі займають позицію „невтральних обсерваторів". Коли ж настають гарячі дні і точаться бої, то люди цього ґатунку особливо смакують свою невтральність і з насолодкою потирають руки, чекаючи, „чия візьме". Це, звісно, найбільш безпринципні люди, які надто придаються тим, які вже не пасивно, а активно борються за безпринципні „принципи". Одне слово, болото є найсприятливіший матеріял для всіх групових і безпринципних елементів нашої організації.

Коли далі підійти безпосередньо до питань творчих, то ми тут маємо великі прориви. Ми не маємо творчого документу, не скликали виробничих нарад, не підсумовували всі ті питання, які висуває творчий рух. Найменше ставилося творчі питання. Тимчасом на літературному фронті ми маємо надзвичайно складні процеси, складні явища. Ми провадили за останні роки велику боротьбу з буржуазною літературою. Ми розгромили буржуазні й дрібнобуржуазні літературні організації. Але це спричинюється до того, що буржуазна ідеологія виступає здебільшого не одверто, а заховано, часом прибираючи собі захисний колір, становлячи цим особливу небезпеку, проти якої треба з особливою рішучістю боротися. Такі твори, як „Богун" Соколовського, як мисливський нарис Антоненка-Давидовича „Окрилені обрії", є яскраві вияви активности буржуазної ідеології. Надзвичайно знаменно, що буржуазні письменники шукають собі рятунку в нарисі, вважаючи цей жанр за особливо зручний для мімікрійних способів маскування своєї ідеології. Прояви куркульської ідеології в романі Яковенка „Боротьба

триває", ідеалізм і естетизм у поезії Лана, серйозні ідеологічні прориви в романі Качури „Ольга", особливо ж яскраво виявлена буржуазна ідеологія в творчості Сосюри сигналізує небезпеку просякання буржуазної ідеології і серед членів організації „ПЛУГ" та навіть ВУСПП.

Досить поширене явище є прояви літфронтівщини як у прозі, так особливо в поезії. І не можна літфронтівщину серед пролетарських письменників пояснювати звичайним художнім невмінням.

Вірніше буде шукати причину в ідейній неозброєності, а відтак і підпаданні під вплив дрібнобуржуазної механістичности й спрощености.

Не можна не звернути увагу на реваншистські тенденції серед деякотрих осіб, які наш діялектичний розвиток вперед, що „знімає" вчорашні засади, щоб ствердити сьогоднішній поступ, хочуть використати для компромітації правдивого шляху пролетарської літератури з метою реставрувати свої биті й побиті літфронтівські чи пролітфронтівські погляди. Відомо, що РАПП і ВУСПП, борючись у минулому за реалізм проти романтизму, тепер піднялись на вищий щабель, ставлячи питання про матеріялістично-діялектичну методу, що дає глибше трактування марксистської творчої методи, ніж те, що розумілося тоді, коли досить широко трактувалося проблему пролетарського реалізму. Таж ось знаходяться люди, які боролися рік-два тому проти творчих позицій ВОАПП'у з позицій „Пролітфронту", а тепер намагаються на підставі сьогоднішніх теоретичних досягнень ВОАПП'у скомпромітувати вчорашній день того ж ВОАПП'у, а собі здобути пролітфронтівський реванш за вчорашню свою пролітфронтівську поразку (*з місця*: Хто це?). Один з таких проявів є виступ т. Гр. Костюка, на сторінках „Критики". Костюк, як відомо, вчорашній пролітфронтівець (*Репліка т. Майстренка*). Ви, т. Майстренко, звичайно, співчуваєте т. Костюку. Я знав, що коли тільки згадаю пролітфронтівця, то Майстренко напевно не втримається, щоб не захвилюватися (*сміх*).

Комсомол гостро й рішуче, як це й властиво комсомолові, поставив перед нами питання показу героя. Як ми повинні розуміти цю вимогу? Чи не так часом, що нам поставлене формальне, жанрове завдання, яке ми повинні розв'язати? Ні в якому разі. Коли комсомол нам дорікає, що ми не даємо того героя, комсомольця, якого слід було б дати, то це значить, що нам подано з боку комсомолу вексель несплаченого ідеологічного боргу першорядного принципового значення, незреалізовання низки ідеологічних, тематичних творчих завдань взагалі. Найменше спрощення поставленої з боку комсомолу проблеми рівнозначне недоцінці значіння повороту лицем до комсомолу. Перед нами стоїть завдання не лише визнати та викрити всі негативні сторони літературного процесу, але й проаналізувати

та підсумувати все те нове, ще є вихідні позиції нашого дальшого успішного розвитку. Пролетарська література за останній час дала низку зразків поглиблення партійного цілеспрямування в творчості. Особливо відзначаються окремі ударницькі твори. Часто-густо ударник-письменник, неозброєний достатньо належними художніми засобами, дає старшим письменникам прекрасний зразок художнього розв'язання завдання партійности в творі, а відтак і зразок творення нової художньої якости. Нова пролетарська література на ділі стверджує нові жанри, змінюючи саме розуміння жанрів. Формальні ознаки жанру нічого не пояснюють.

Жанр мусить мати свою соціологічну клясифікацію. Ми є свідки того, як в наших умовах поширюється технічний жанр. Я недавно прочитав книжку Київського ударника т. Факторовича. Книжка присвячена боротьбі на заводі „Більшовик" за застосування електрозварювання, за подолання всіх пережитків старих „глухарів". Книжка ніби не претендує на художній твір, і написана, як публіцистично-хронікальний опис. Коли ж я її прочитав усю, я переконався, що це справжній художній твір. Коли спитати, в якому жанрі написано цей твір, відповісти буде трудно. Жанр бо цієї книжки порушує всі канонізовані поняття про жанр. Це й публіцистика, це й художня фабула, це й хроніка, це й лірика, це й статистика, це й насичене художньою образністю полотно. Звісно, й ця книжка не без хиб, але в ній знаменне те нове, що примушує нас робити певні синтетичні узагальнення про творчі шляхи пролетарської літератури.

Поширюється в нас філософський жанр в літературі. Філософський рух у нашій країні набирає дедалі ширшого розмаху. Марксо-ленінська філософія опановує всі ділянки науки й культури, втягуючи широкі маси трудящих в коло філософських інтересів, в сферу боротьби за ленінський етап у філософії. Це звісно, позначається на літературі. У п'єсі Романа Примера ми маємо приклад реалізації філософського жанру. У новому романі Кузьміча „Турбіни", присвяченому Дніпробудові, десятки сторінок присвячується боротьбі діялектичного матеріялізму з ідеалістичною філософією.

Поруч із цим новим, що знаменує творчий поступ пролетарської літератури, треба знов таки відзначати все те старе, що стоїть на перешкоді новому. Приміром, в продукції самих ударників ми спостерігаємо такі явища, коли впливи старого гальмують розвиток нового. Дві небезпеки впадають в око, коли аналізуємо негативні сторони ударницької літератури. Одна небезпека — це своєрідний індустріяльний естетизм, естетизм, який перегукується з звичайним ідеалістичним естетизмом, але який забарвлюється в індустріяльний колір. Обожнювання машин, випинання на передній плян всіх зовнішніх показових сторін процесу, вихолощування соціяльного змісту технічної

революції, всі ці прояви традицій „Нової Генерації“ є не що інше, як індустріялізований естетизм, ворожий більшовицькій ідейності. На ці прояви ми натрапляємо в окремих творах ударників. Друга велика небезпека в ударницькій літературі — це літературщина. Що таке літературщина? Це некритичне запозичення, формальне наслідування готових книжних канонів, а пояснюється це бажанням підігнатись під готаві зразки, під визнану літературу. Зрозуміло, що цей спосіб веде до безідейности, або послаблення ідейности, у всякому разі він не сприяє самостійному розвиткові пролетарської творчої методи. Ударник-робітник, як і кожний пролетарський письменник, повинен пам'ятати, що основні вихідні пункти пролетарської творчости це марксо-ленінська теорія і революційна практика.

Колосальні, як бачимо, завдання перед нами стоять. А ми працюємо над ними дуже погано, або зовсім не працюємо. Всі ці великого значення творчі завдання покладають надзвичайну відповідальність на нашу критику. Але з критикою у ВУСПП'і гірше ніж з художньою літературою. Коли партія через свій центральний орган „Комуніст“ сказала, що у ВУСПП'і є груповщина, то в найбільшій мірі це стосується так званих критичних кадрів. Тут ми маємо такі загрозливі прояви груповщини, що це межує з цілковитою безпринципністю і безідейністю, з тенденцією підтасовувати або підганяти критичні й теоретичні проблеми під злободенні інтереси невеликого гуртка, під інтереси групової боротьби. Центральний орган нашої партії сказав, що за останній час виявилась у ВУСПП'і така тенденція: свої своїх не б'ють. Зрозуміло, що ця тенденція й є яскравий приклад безпринципности та груповости. Цю тенденцію, як мав можливість переконатися пленум, репрезентували тут досить послідовно й досить прозоро т. т. Гірчак і Овчаров. Власне в цій тактиці зазначених товаришів нічого несподіваного немає. Протягом місяців вони „самокритику“ провадять саме таким способом, способом кругової поруки, взаємної амнестії, замазування помилок кожного з своєї групи, щоб груповим фронтом тенденційно, необ'єктивно нав'язувати своїм супротивникам, давнішим робітникам ВУСПП, такі обвинувачення, які диктуються не інтересами ідейної боротьби, а інтересами фракційної групи. Думаю, що треба занадто переціновати свій дипломатичний хист та демагогічні здібності й занадто зневажати авдиторію, щоб допускати, що пленум не добре сенсу виступів т. т. Гірчака й Овчарова, що пленум не доберe своєрідности цих виступів, які або замовчують найгірші помилки своїх друзів, які їх робили, будучи не в таборі пролетарської літератури, а почасти борючись з нею, і навпаки, ввесь вогонь скерували проти товаришів, які робили помилки, борючись на протязі багатьох років за пролетарську літературу.

Я хочу насамперед сказати за свої власні помилки. Чи є в мене помилки? Звісно є. Я мушу, одначе, зазначити, що

одна з причин, чому мої помилки, як і помилки інших товаришів не скритиковані як слід, то це неймовірна груповщина в критиці, яка не дає можливости роботи докладну аналізу, бо вимагає від нас насамперед викриття цієї груповщини, як важливої передумови розвитку принципової самокритики. Адже тут у критичних колах спритні люди постаралися створити таку атмосферу, що її треба раніше очистити, що доводить потребу викривати груповість і безпринциповість.

Улітку т. Сухино-Хоменко перший більш-менш „яскраво" розпочав етап групової критики, виступивши з доповіддю на літкатедрі ВУАМЛІН'у. Уже тоді і я і майже вся катедра звернули увагу, що доповідь, яка ставила собі завдання дати універсальний огляд марксистської критики, з особливою тенденційністю, з особливою гостротою накидається на Щупака, до певної міри на Коваленка, з більшою гостротою і роздратованням ніж говориться в цій доповіді про абсолютно антимарксистські роботи Лакізи, Савченка, то в цій доповіді цілком замовчуються серйозні помилки Овчарова й надзвичайно мало й побіжно говориться про власні помилки Сухино-Хоменка. Літкатедра фактичною більшістю виступів засудила доповідь Сухино-Хоменка. Єдиний, хто його захищав, не був Овчаров. І треба віддати справедливість і Сухино-Хоменкові і Овчарову: спілка, яка була з їх боку так зворушливо продемонстрована на згаданій доповіді на літкатедрі, з того часу не порушувалася. Овчаров не зраджував Сухино-Хоменка і в найкритичніші для нього моменти, і Сухино-Хоменко (шляхетна солідарність!) не зраджував Овчарова. На всій боротьбі перед пленумом, яку група Овчарова — Сухино-Хоменка скерувала у виразно груповому напрямі, лежала печатка взаємної групової амнестії. Об'єкти „творчої дискусії" та самокритики" були лише Микитенко й Щупак. Письменники з їх творами не були в полі зору цих „критиків". Про найгірших псевдомарксистів вони забули. Завдання бо стояло дуже вузеньке, надто „злободенне". Отже ця груповщина перешкоджала розгортати об'єктивну, принципову більшовицьку самокритику. А тепер про свої помилки. Найбільше помилок я знаходжу в першій більшій теоретичній роботі, яку я написав у 25 році й яка опублікована в „Житті й Рев." за 1926 р.[1] Це „Основні проблеми мистецтва в поглядах марксистів". Я й тепер прочитав її як прочитав і інші свої роботи, перед тим, як іти сюди. Я зробив те, чого не зробив т. Овчаров, бо, коли б Овчаров перечитав свою книжку, то нам довелося б констатувати одно з двох: або він настільки партійно неетичний, що, бачивши великі помилки, він, проте, на пленумі, спеціяльно присвяченому самокритиці, свідомо замовчує свої помилки, або він, читавши книжку, своїх помилок не помітив, виявивши цим безнадійну самозасліпленість.

[1] У книжці моїй „Питання літератури" ця робота помилково відзначена датою 1927 р.

У моїй зазначеній роботі від 1925-1926 р. є серйозні помилки. Нема чого вже казати, що Плеханов цілковито панує в ній з усіма своїми помилками. У мене можна знайти плехановський біологізм у трактуванні первісного мистецтва. У цій статті я виступаю проти троцькістських поглядів на мистецтво, проти формалістів, ліфівців, а ось окремі мистецькі твердження Воронського, Бухаріна й Луначарського я некритично поєднував з поглядами Плеханова. Це було шість років тому, і помилки цієї моєї статті давненько для мене ясні. Але моя велика помилка є в тім, що я своєчасно не розкритикував хибні твердження цієї статті. Правда, у пізніших статтях я філософію Воронського досить докладно розкритикував. У цій книзі „Питання літератури", де вмішені крім зазначеної статті й інші статті періоду 1925—1927 р., є в мене й інші помилки. Борючись проти Хвильового, проти неоклясиків, я неправильно трактував неоклясиків, як „зміновіхівську інтеліґенцію", дарма що одночасно називав їх куркульськими ідеологами. У всякому разі, я не давав чітку й послідовну соціяльну кваліфікацію цій групі, називаючи її в одному місці представниками буржуазії, в другому куркульськими ідеологами, в третьому зміновіхівською інтеліґенцією, а в одному випадкові навіть правими попутниками. Усе це я робив, безупинно борючись проти неоклясиків. Т. Сухино-Хоменко зняв був галас: як не так неправильно кваліфікувати неоклясиків після відомої резолюції ЦК КП(б)У в 1926 р. про українізацію, де дається цілком певну оцінку неоклясиці. Т. Сухино-Хоменко, бачите, усе міряє на власну мірку. Він то справді почав згадувати неоклясику через кілька років після згаданої резолюції ЦК КП(б)У, власне тоді, коли неоклясика вже було в основному розгромлена, як організована група. Я ж, як і дуже молодий тоді т. Коваленко, писали проти неоклясики і перед резолюцією ЦК КП(б)У. У 1925 році (а пленум ЦК КП(б)У відбувся в червні 1926 р.) була написана моя велика стаття проти Хвильового. Хронологічно це була перша політична стаття, яка переносила дискусію з Хвильовим в політичну площину.

Терміну „перші хоробрі" у застосуванні до першої плеяди революційних письменників я ніколи не вживав. Я завжди ставився з критицизмом до цього терміну. Він мені політично не імпонував. Я ніколи не писав, що Заливчий чи Михайличенко були справжніми пролетарськими письменниками. Я навпаки писав, що Михайличенко не є пролетарський письменник. Але Сухино-Хоменко, знаменитий цитатмайстер, знайшов у моїй доповіді на пленумі ВУСПП фразу, де я зазначаю, що марксистська критика не віднині почалася, а що ще 1919 року Кулик, Коряк, Елланський, Михайличенко „становлять першу групу марксистських критиків і теоретиків". Сказав я це, виступаючи проти по суті троцькістських тверджень Десняка про те, що до останнього часу не було марксистської критики. Пізніше цю тезу

підтримав і Сухино-Хоменко, ідеологічна стежка якого взагалі надто змикалась зі стежкою Десняка. Сухино-Хоменко на цій моїй фразі з властивим йому „вмінням" побудував обвинувачення мене не більше, не менше, як в націоналістичному трактуванні історії української пролетарської літератури чи марксистської критики.

Хід його думок такий: Коряк був боротьбіст, Елланський був боротьбіст, отже боротьбісти за Щупаком, могли бути марксистськими критиками, звідси Щупак визнає можливість за боротьбістами бути марксистськими критиками. Звідси націоналістичний ухил т. Щупака, алеж я мав на увазі не ту дату, коли вони були боротьбісти, а той етап, коли вони стали на шлях комунізму.

Тепер т. Гірчак позичив цю аргументацію т. Сухино-Хоменка і намагається побудувати цілий обвинувальний акт, скерований проти низки вусппівських критиків.

Коли б я мав справу з людьми, яких у цьому питанні цікавить принципова ідейна боротьба, я міг би мати до них претенсію, чому вони одну єдину фразу мою, навіть, коли вона архіпомилкова, беруть за привід поставити мене в один ряд з виразним націонал-опортуністом Лавріненком. Адже ця фраза сказана в полемічному контексі, а не справжня якась докладніша аналіза. Але я не остільки наївний, щоб з подібними претенсіями вдаватися до т. т. Гірчака й Овчарова. Я міг більше того, єхидно запитати т. Гірчака, чому він не критикує — тут же Овчарова, який не Еллана і не Коряка, а Івана Франка оголосив у своїй книзі першим пролетарським письменником. Адже Франко і не боротьбістом був, що поступово наближався до комуністичної партії, а дрібнобуржуазним радикалом, що дедалі еволюціонував у бік виразної буржуазно-націоналістичної ідеології. Але й ця моя претенсія не зіб'є з вибраного собі шляху т. Гірчака. Я міг би нагадати нарешті, що тт. Гірчак та Овчаров ухвалювали разом з першим пленумом ради ВУСПП'у резолюцію, про „Нову Генерацію", в якій сказано про „перших хоробрих", як фундаторів пролетарської літератури, але й це не вплине на свідомих „Иванов не помнящих". У всякому разі мене марксизм тодішніх статтей Кулика, Коряка, Елланського, Михайличенка аж ніяк не задовольняє. Ще в 1926 році я писав про троцькістські твердження Елланського. Але створити таку концепцію, що зачислення тої чи тої роботи цих товаришів до марксистської критики є нацдемівщина — можна було лише зі спеціяльною метою. Тов. Гірчак з охотою називає Сухино-Хоменка марксистським критиком, дарма що в нього немає жадної не помилкової статті, т. Гірчак в щоденному побуті очевидно величає пролетарськими письменниками окремих вчорашніх ваплітовців, сьогоднішніх дрібнобуржуазних еклектиків. а ось зазначення в полемічній фразі, що Коряк, Кулик, Елланський давали марксистську критику, служить приводом обвинувачення в націонал-демократ. контрабанді.

Люди зняли галас про генезу української пролетарської літератури. А спробуйте вимагати від них путньої відповіді, а хто ж генеза, вони не скажуть. Та й не завдання їхнє розв'язувати позитивно це питання. Але помиляються наші „критики", коли вони сподіваються, що їм завжди щаститиме на демагогії. Ми будемо рішуче вимагати від шановних товаришів Гірчака й Овчарова, щоб вони не пантеличили людей, а путньо до ладу сказали нам, хто ж генеза пролетарської літератури, хто є перші українські марксистські критики (чи не Сухино-Хоменко?). Давайте, на такому ґрунті, на основі справжньої теоретичної роботи, на основі відповідальности (а не безвідповідальности) за теорію літератури виявляти й помилки наші й стверджувати нові істини. Тов. Гірчак же нічого стверджувати не спромігся, а Сухино-Хоменко спромігся знайти генезу української пролетарської літератури... у російському меншовикові Бібікові.

Оце так інтернаціоналізм. Бачите, куди сягнув в своєму національному нігілізмові вчорашній націонал-демократичний ухильник Сухино-Хоменко. „Правая, левая, где сторона"?

Я говорив про помилки свої в книзі „Питання літератури". Низку помилок більш методологічного характеру можна знайти в другій моїй книзі „Критика й проза". Т. Овчаров спеціяльно критикував мою статтю „Матеріялістично-діялектична творча метода", яка з'явилась у „Критиці" на початку 1931 року. Яке цілеспрямування статті?

Її цілеспрямування — це обстоювання й обґрунтування творчих позицій ВОАПП проти воронщиків, переверзевців, літфронтівців. Овчаров тут всіляко намагається скомпромітувати цю мою статтю, і тому дуже своєрідно цитував окремі її місця. Він цитував так, як це робив т. Майстренко в іншому місці. Той читав половину абзацу, де я кажу про позитивну ролю Плеханова, і не читав те місце, де я кажу про негативну, його помилки, читає там, де я кажу за Плеханова, і не читав там, де я кажу за Леніна. Я з місця тоді кричу: т. Майстренко, читайте далі, але він не читає, я кричу, дай мені книжку, я прочитаю, але цей „критик", уперто закриває книжку, і не дає її мені. Ось до яких ганебних способів вдаються славетні учні не менш славетної групової школи Овчарова-Сухино-Хоменка. Т. Майстренко вважає одне згадування Плеханова за тяжкий гріх проти ленінізму. Це те спрощенство, яке так мило єднає цього учня з своїм учителем. Для мене немає сумніву, що Сухино-Хоменко може мати успіхи лише серед людей, які на кшталт Майстренка вважають примітивізм і спрощенство, ідейне убозтво й трафаретність за найбільші наукові й ідеологічні чесноти. Бож критична метода т. Сухино-Хоменка, як я вже це сказав в одній своїй статті, не завдає жадного клопоту і як не треба краще припасована до мірки тих аспірантів, які не позначаються особливою любов'ю і вмінням самостійно мислити.

Вертаюсь знову до своєї зазначеної статті, і кажу, що в основному вона є вірна, але я допустився в ній механістичних

помилок у трактуванні зв'язку між реалізмом і матеріялістично-діялектичною методою. Ця стаття безперечно хибує и тим, що недостатньо спирається не ленінову філософію. Отже помилки в мене є, їх треба критикувати. Тільки не з групових, а з партійних позицій. Помилки є в т. Коваленка. Т. Коваленко припускався низки механістичних помилок в питаннях про стиль. Він має серйозні політичні помилки в першій справді юнацькій статті „Перший Призов", де політично невірно оцінюється боротьбізм і боротьбістські органи. Алеж всі ці помилки треба розглядати в світлі цілого пройденого шляху, цілої критичної діяльности кожного з нас, зокрема й Сухино-Хоменка й Овчарова. І тоді ми побачимо принципову різницю двох протилежних позицій в питаннях пролетарської літератури. Ми не можемо з методою знеосібки підходити до критики різних помилок. Одні робили помилки, борючись за пролетарську літературу, інші робили помилки, тягнучися в хвості або навіть борючись проти пролетарської літератури. Тимчасом т. Овчаров не тільки не зважив принципові різниці між його і Сухино-Хоменка помилками з одного боку та помилками нашими з другого, але він взагалі жадним словом не відгукнувся на свої помилки, жадного слова не сказав про Сухино-Хоменка, а всю свою увагу присвятив мені й Микитенкові. Овчаров отже не зрадив себе й на пленумі. Ні вказівки партії, ні стаття центрального органа „Комуніст" на його тактиці не позначилися. Він послідовно й уперто провадить свою групову лінію. Т. Овчаров нічого не каже за помилки Сухино-Хоменка. Сухино-Хоменко нічого не каже за помилки Овчарова (*сміх*).

Щождо т. Гірчака, то його надмірний патос, його стократне заприсягання листом т. Сталіна, не завадили йому з цієї ж трибуни зробити милий товариський жест в бік Сухино-Хоменка, намагаючись його реабілітувати (і це після критики з боку „Комуніста" троцкістських помилок Сухино-Хоменка), отже й не в стані були заховати від авдиторії групове обличчя Гірчака. На пленумі виразно виявились дві протилежні лінії. Одна — самокритична — це лінія цілого пленуму, і друга антисамокритична — це лінія Гірчака й Овчарова. Ми критикували всіх і себе, а Овчаров і Гірчак ні слова про себе й своїх друзів, і лише тенденційна, неправдива критика противників.

Тимчасом помилки Овчарова заслуговують на особливу увагу. Тут не доводиться говорити про методологічні зриви Овчарова, про формули. Щодо метедології Овчаров виявляє надто велику безтурботність, і через те в його знайдемо й формалістичні, і механістичні збочення, взагалі ж панує в його методології неймовірний еклектизм. Але я не маю наміру на цьому спинитися. Важливіше показати літературно-політичні позиції Овчарова, як вони в неприкрашеному вигляді виглядають у роботах, писаних не колинебудь, а в 1930 та навіть 1931 році.

Перше-ліпше знайомство з цими роботами показує, що в основних літературно-політичних питаннях Овчаров стояв на

виразно антивусппівських позиціях. Замість того, щоб прийшовши до ВУСППу, зважити й перецінити свій ідейний баґаж, цей товариш, як і Сухино-Хоменко, одягається в шати „лівих критиків", утворивши досить безпринципну групу. Отже подивимось, який є той ідейний баґаж, який Овчаров простиставляє вусппівським критикам (Овчаров: сторінки називайте). Т. Овчаров вимагає відзначити сторінки, які я цитуватиму. Я точно дотримуватимусь його прохання. Т. Овчаров багато разів закидав т. Микитенкові неправильну кваліфікацію Пролітфронту. Свого часу т. Микитенко сказав, що в „Пролітфронті" є дрібнобуржуазні письменники, але дрібнобуржуазність цілої організації т. Микитенко тоді заперечив. Т. Микитенко тут припустився помилки. Насправді „Пролітфронт" був в основному дрібнобуржуазною організацією. Т. Микитенко визнав помилковість свого заперечення давненько, і зробив це, як він це завжди робить, прилюдно. Алеж цю помилку Микитенко т. Овчаров експлуатував на протязі місяців, обвинувачуючи його в правому опортунізмі. Ніхто, і в тому числі і сам т. Микитенко, не спробував заглянути до книжки Овчарова (*Микитенко*: заглянув), щоб подивитися, як він ставиться до „Пролітфронту". Т. Овчаров полемізує з т. Коваленком, закидаючи йому надто гостре ставлення до „Пролітфронту". Насправді ж Коваленко ставиться до „Пролітфронту", як це належить Коваленкові, а Овчаров ставиться так, як це належить Овчарову *(сміх)*. Стаття, де йде мова за „Пролітфронт", друкувалася в „Критиці" у 1931 році. І ось тут (ст. 240) [1] т. Овчар в протестує, чому Каваленко каже, що „Пролітфронт" на сьогодні не є пролетарська літературна організація". Він вважає Коваленкове твердження за „гостре й малоумотивоване". Він скаржиться, що „закиди" Коваленка „не є конечна умова для консолідації сил пролетарської літератури". За Овчаровим треба було провадити консолідацію способом замазування дрібнобуржуазної суті „Пролітфронту".

В іншому місці (теж в 1931 р.) т. Овчаров не просто замазує дрібнобуржуазну суть „Пролітфронту", а кваліфікує „Пролітфронт", як пролетарську організацію, а в платформі цієї організації він бачить лише одну хибу — „недоговореності" і „недоречности" (т. Овчаров: сторінка яка?) О, я дуже добре підготувався, т. Овчаров, до вашого педантизму. Прошу дуже, сторінка — 228 (*сміх*). На цій сторінці тов. Овчаров із задоволенням приєднується до виразно-опортуністичної статті, яка в „Гарті" була присвячена декларації „Пролітфронту". Ось в якому тоні пише т. Овчаров про цю статтю.

„Стаття підкреслює велике значіння, що його має для дальшого розвитку літературного життя організаційне оформлення „Пролітфронту", який тоді лише недавно себе здеклярував. Позитивно оцінюючи, як ознаку „великого зламу у настроях

[1] Г. Ф. Овчаров „Нариси історії української літератури" 1931 р.

частини активу „пролетарських письменників, основні здекляровані від „Пролітфронту“ настановлення, що виявляють його намір працювати в плянi зміцнення позицій пролетарської літератури, стаття разом подає ряд слушних зауважень з приводу недоговореностей, а іноді і недоречностей у декляраціï — у частині, що визначає ставлення „Пролітфронту“ до інших організацій пролетарської і революційної літератури“. Отже т. Овчаров згоджується, що „Пролітфронт“ працює „в напрямі зміцнення позицій пролетар. літератури“. Це про той „Пролітфронт“, який боровся з творчими засадами ВОАПП'у, який підтримував „Літфронт“, який не пережив до кінця ваплітовства“.

Що ж дивуватися, що т. Овчаров і тепер почав провадити акцію проти ВОАПП, акцію, що групує всіх тих, які розуміли критику РАПП, як можливість розпочати реваншистський похід, що під його керівництвом т. т. Майстренко й Антонюк в Інституті Т. Шевченка почали громити всі послідовні воаппівські сили, проклямуючи потребу переглянути геть усі творчі засади РАПП? (*сміх*). Що дивного, що Овчаров презирливо говорить про нашу боротьбу в минулому за пролетарський реалізм. Мовляв, він помилок не робив, він не був за пролетарський реалізм. Так, так, т. Овчаров ніколи не був за пролетарський реалізм, він на цю „хоробу“ не хворів. І ніхто з нас в цьому його не обвинувачує. Він через цей етап пройшов без всяких помилок в питанні про реалізм, бо він стояв на творчих позиціях „Пролітфронту“ (*Оплески, сміх*). Дійсно, оцінюючи першу деклярацію „Пролітфронту“, яку вуспівці зустріли буквально „в штыки“, т. Овчаров кваліфікує її як „вичерпну і принципово відповідну сучасним завданням пролетарської літератури“. Щождо творчих настановлень декляраціï, то т. Овчаров так само цілком згоджується з ними, заявляючи, що „Пролітфронт“ „в основному правдиво“ відкидає оголошення будь-якого „ізму“ за стиль пролетарської літератури“... Одно слово, пролітфронтівський ідеал „волі стилів“, що характеризував дрібнобуржуазну байдужість до боротьби за пролетарську творчу методу, цілком підтримав т. Овчаров. Т. Овчаров послідовно обстоював творчі настановлення „Пролітфронту“.

Та дрібнобуржуазний лібералізм Овчарова сягає далі. Він мириться не лише з „Пролітфронтом“. Він досить лагідно ставиться до ваплітовських епігонів з „Літературного Ярмарку“. Усім відомо, яку завзяту боротьбу ВУСПП провадив з „Літературним Ярмарком“. Ми цю групу розцінювали, як наступників ВАПЛІТЕ, що хоч і де в чому відійшли від попередніх хвильовістських позицій, але які в звужених маштабах продовжували культивувати хвильовізм, а відтак провадити куркульсько-націоналістичну пропаґанду. Та Овчаров всього на всього закидає „Літературному Ярмарку“ „непослідовність і нечіткість“. Не можна визначити, пише він (брошу т. Овчарова, стор. 218), щоб на протязі 1929 р. альманах тримався послідовного й чіткого

справді пролетарського погляду на процеси літературного життя, що відбувалися на Україні. „Літератур. Ярмаркові“ далі т. Овчаров закидає, що він не давав належної відсічі, „як це належить марксистській пролетарській критиці“, „підпадання непролетарським впливам“, закидається „нечіткість“ і „нетолерантність“ інтермедій (а не буржуазно-націоналістичні вихватки в цих інтермедіях С. Щ.). Одне слово, за характеристикою т. Овчарова виходить, що „Літератур. Ярмарок“ був марксистський, пролетарський (не дурно він закидає „ЛЯ“ „нетолерантну полеміку з лінією інших пролетарських організацій) журнал.

ВУСПП інакше дивився на „Літер. Ярмарок“ і провадив з ним боротьбу, як з організацією дрібнобуржуазної, а почасти куркульсько-націоналістичної пропаганди. Антоненка-Давидовича Овчаров кваліфікує як попутника, перед куркульським письменником Сенченком Овчаров гнеться всіляко, доводячи й йому свою толерантність. Примушений констатувати, що Сенченко малює село так, наче воно йде до капіталізму, отже скочується до апологетики капіталістичних тенденцій, він тут же, запобігаючи перед цим же Сенченком, каже „Ми зовсім не маємо наміру закидати Сенченкові цей апологетизм, як належність його особистого світогляду і переконань. Задля цього ми не маємо достатніх даних, бо розглядаємо зараз лише письменницьку продукцію Сенченка, а не його світогляд і діяльність в цілому“. Націоналістичний роман Божка Овчаров трактує як пролетарський твір. Отакий є Овчаров не в методології (методологія наскрізь плутана, еклектична), а в його основних літературно-політичних настановленнях.

І ось з таким націонал-опортуністичним і дрібнобуржуазно-еклектичним багажем виступає Овчаров в позі лівого критика. І ось отакі помилки чомусь не привертають увагу т. Гірчака. І ось маючи за собою такий славетний „теоретичний“ шлях, Овчаров не знайшов потрібним на пленумі хоч би слово сказати про свої помилки. На вигуки з авдиторії „т. Овчаров, скажіть щонебудь про свої помилки“,— він нічого не відповів, а тільки щось промимрив. Що це за самокритика? Овчаров вірить, що якось минеться, групка, кругова порука вивезе.

Хочу ще сказати про помилки т. Коряка, т. Коряк зробив спробу дати марксистську історію української літератури. Але такої історії він не дав. В ній бо надто рясно антимарксистських помилок. Він наче прагнув знищити і розвінчати буржуазні леґенди про українські літературні явища. Але на ділі він підійшов до свого завдання як суб'єктивіст-ідеаліст, і тому він робить силу формалістичних, механістичних і націонал-опортуністичних помилок, які треба принципово викрити й скритикувати.

Товариші, велика болячка це те, що декотрі люди, які ще нічого не дали літературі, зазнались. Треба покінчити з таким станом,

коли кілька критиків дивляться на себе, як на сіль землі, і тому всі справи зводять до гризні. Треба, щоб широка маса втрутилася, зрозумівши, що ми всі стоїмо ще на низькому теоретичному рівні, а „претенсійні“ критики мають зворотно пропорційний своїй претенсійності теоретичний рівень, отже ще нижчий.

Треба, щоб широка письменницька маса, робітники-ударники самі заговорили критичною мовою. Це є найвірніший шлях до оздоровлення критичного фронту, до його перебудови, до підсилення більшовицької ідейної принциповости в боротьбі за пролетарську літературу періоду будівництва соціялізму й наближення останніх боїв за міжнародню пролетарську революцію. (*Тривалі оплески*).

Я. ЦАПИР—І. КОРОННИЙ—Ф. БОЙЧЕНКО—Я. ТОВСТУХА

ДРАМАТУРГ РЕКОНСТРУКТИВНОЇ ДОБИ.

НЕЩОДАВНО видрукувано РАППівський документ про театр. Цей документ ставить низку актуальних проблем перед нашою пролетарською драматургією і зокрема дає чітку відповідь на питання, кого треба вважати за драматурга реконструктивної доби. За такого драматурга можна вважати всякого драматурга, що яку завгодно тему підносить на рівень нашого часу.

„Одначе, — говориться далі в документі, — вузловою проблемою, що стоїть тепер перед пролетарською драматургією і театрами, є проблема створення таких творів, в яких знайшли б своє художнє відображення велетенські процеси соціялістичної реконструкції країни“.

В світлі тих проблем, що їх висуває згаданий документ, творчість Ів. Микитенка посідає досить вигідне місце. І „Диктатура“ і „Кадри“ і остання його п'єса „Справа чести“ є такі твори, що в них, звичайно, ще не сповна, знаходять „своє художнє відображення велетенські процеси соціялістичної реконструкції країни“.

П'єса „Справа чести“ порушує низку актуальних проблем. Механізація Донбасу, перевиховання людей, ударництво, соцзмагання, інтернаціональна єдність пролетаріяту, партійне керівництво, героїзм комсомолу, опортунізм, шкідництво, літунство,— ось неповний перелік тих питань, що їх порушує т. Микитенко в останньому своєму творі.

Не всі ці питання поставлено з потрібною чіткістю, не всі з них сповна освітлено, але основне ідейне наснаження твору,

висвітлення окремих проблем, певне художнє відтворення нашої дійсности підносять цю п'єсу на рівень кращих творів сучасної драматургії.

Ось перед нами проходять постаті шахтарів, постаті керівників шахти — проходять і постаті опортуністів, постаті літунів і шкідників.

Гнат Орда—старий червоногвардієць, „потомственний шахтар". Ми, правда, дещо здивовані. Нам здається надто вже різким і раптовим конфлікт цього вже сивого шахтаря з його оточенням. Гнат Орда заперечує потребу механізувати Донбас, виступає проти ентузіястів цієї механізації—комсомольців.

„Хто такий Петька Соколовський, я питаю. Комсомолія. А революцію хто робив? Орда? Так що ж ти хапаєш, малютко, старого червоногвардійця?".

Петька Соколовський закликав Орду до механізації, закликав підвищувати свою кваліфікацію, учитися закликав. Орда сприйняв це за особисту образу. „Що ж ти хапаєш, малютко, старого червоногвардійця?". Виник серйозний конфлікт між старим шахтарем, що більш як тридцять років довбав кайлом вугіль, і комсомольцем, що веде активну боротьбу за механізацію Донбасу.

Та невже тільки небажання вчитися в молоді, небажання слухатись комсомольців, слухатись Петьки Соколовського, невже тільки багаторічна звичка до обушка цьому виною? Далі. Зміна у настроях і в поведінці така раптова, що син його, молодий інженер, і віри цьому не йме. „Мій старик перший шахтар у всьому районі", каже Іван Орда Карманучі. І трохи далі — упевнено: „О, він буде з нами! Ходім, він певне в шахті".

Але Гнат Орда не в шахті.

Гнат Орда робить прогул за прогулом. Він навіть вирішує зовсім залишити шахту. Не Головатий тепер йому товариш, а Халиман Зануда, Каракащенко, Кукла, шкідник (правда ще не виявлений) Салдатенко, деклясований гармоніст Вирвизуб.

Гнат Орда гуляє. І навіть розповідь Карманучи про героїчну роботу бриґади на чолі з його сином не впливає на Орду. Але наймит Красносівка пізнає Салдатенка і викриває його, як розкуркуленого, клясове почуття взяло своє, і Гнат Орда протверезується.

Ось цей, повний драматичного напруження, малюнок.

Орда:

— Приятелі (Одійшов наперед. Тихо). Куди ти зайшов, Ордо? Хто налип до твоїх ніг? (обернувся. До кайла... Жінка мовчки зняла з стіни кайло та шахтарський капелюх, подає йому. Він надів капелюх, на плече поклав кайло). Пропустіть мене. (Розступились. Орда мовчазний і суворий виходить з кімнати).

Процес відродження Орди, так само, як і процес його занепаду, відбувається якось раптово, недостатньо вмотивовано.

В цьому основна хиба. Але ні в якому разі не можна погодитись з Вс. Вишневським, що в своїй статті „Куда ви идете? („Стройка", № 34-35, 1931) пише про Гната Орду так: „Смотришь на Орду,—в нем сквозит украинская патетико-романтика, — от Кулиша что ли? — и думаешь: и это красногвардеец, 14 раз простреленный? Да что он в бою не видел что значит *машина* (підкреслення Вс. Вишневського)".

Не в цьому річ. Звичайно, Гнат Орда бачив машину, але він став рабом своєї багаторічної дружби з обушком. Були напевне й інші, не менш сильні, мотиви, що призвели Орду до його конфлікту з молоддю. Хиби якраз в тому, що ці інші мотиви (не обов'язково суто-економічні, т. Вишневський) не знайшли в п'єсі належного розроблення. Щождо „української патетико-романтики", що про неї згадували крім Вс. Вишневського ще й інші рецензенти (В. Залеський в рос. „Литгазете", наприклад), то цьому виною очевидно Мхатівська інтерпретація Гната Орди. Фота, вміщені в рос. „Литгазете" та інш., нас у цьому ще більше переконують.

Далеко менш вдалою є постать опортуніста Мохова. Це людина розмов, мрійник. Мохов переконаний, що криком, вибухом ентузіязмом нічого не вдіеш. „Наше лихо в тому, — говорить цей завшахти,—що ми живемо не нормальним життям, а кампаніями, короткими як судорга, схопило — одпустило. Завтра знову і так без краю". Для опортуніста це характеристично.

Мохов не дурник, як дехто намагається тлумачити. Свої погляди і вчинки він підпирає посилання на авторитети, на історію.

> „Система ваша, дорогий товариш,—каже Мохов Іванові Орді, — хороша. Але вона хороша так, як буває хороша казка, або утопія. От, наприклад, система Сенсімона, або Шарля Фур'є, цих великих мрійників, геніальних попередників наукового соціялізму. Чим вони були хороші? Тим, що вони були красиві. Але чим вони були погані? Тим, що їх не можна було за тих об'єктивних умов здійснити."

Одним словом, „суждены нам благие порывы, но свершить ничего не дано".

Справжня опортуністична філософія. „Утопія", „об'єктивні причини", „засмикування", „судорги", — ось улюблений лексикон опортуніста Мохова. Вірно схоплено посутні елементи опортунізму? Так. Але місцями поведінка Мохова остільки нахабно опортуністична, як і дивацька. Людям, що приходять до Мохова в дуже важливих справах, він відповідав... цукерками, горіхами, червивими яблуками. В контору до Мохова прийшов босий шахтар. Йому потрібні чуні. Чим відповідає шахтареві Мохов? Спочатку—розмовами. „Людина боса. Людина мерзне.

Вона брудна. Не вмита. Ноги брудні". Шахтар нервується. Мохов заспокоює. „Ш-ш-ш. Я чую, чую. Не глухий. (Дістає з пакунка горіх, подає шахтареві). Будь ласка, товаришу. Беріть".

Не таким було треба показати опортуніста. Він міг би не дати босому шахтареві чобіт, але відповів би йому не цукерками, не горіхами, а солодкими обіцянками. Зараз, мов, немає. Коли будуть? Невідомо. Певно колись будуть. Не від мене залежить. Прийдіть днів через три, чотири, або знаєте що? Краще прийдіть через тиждень. Одним словом не робив би все це так простолінійно, як робить Мохов. А простолінійність у показі типу, як ми знаємо, призводить до схематизму.

У Штандаренка багато „ліваццького". Він віртуозно лається, бігає, подає заяви про звільнення, обіцяє порозстрілювати всіх десятників, шкури з них поздирати. І... тільки.

Досить секретареві партійного комітету було дати йому одну пораду (здається, вірші читати замість лайки), як Штандаренко круто повертає і вже намагається уникати своїх „художніх" виразів.

Чи не краще було б показати справжнього „лівого" опортуніста, що заважає механізації Донбасу, заважає виконати пляна видобутку, зорієнтувавши таким чином читача (чи глядача) на ту небезпеку, проти якої треба якнайрішучіше боротися?

Секретар партійного комітету Вершигора—досвідчений керівник. Він не кричить, не бігає, не гарячкує. Він спокійно (мова йдеться не про епічну спокійність, звичайно), перевіряє факти, перевіряє людей, збирає матеріяли, робить висновки. Вершигора не деспот, яким його розмалювали в одній рецензії в газеті „Харк. Пролетар", але до членів партії він ставить суворі вимоги.

З цього погляду досить характеристична розмова Вершигори з Карманцою.

Карманца — парторг комсомолу. Вона енергійна, завзята, вона ввесь час на передовій лінії.

Але в її роботі є серйозні помилки. Карманца, як активний член партії, відповідає не тільки за ту ділянку, яку їй доручено, не тільки за молодь, але також відповідає і за старих кадровиків.

„Не один у тебе дезертир,—говорить їй Вершигора. — Чуєш? Нетудихата за Ордою пішов. Кукла, Каракащенко. Кращі вибійники з Ордою хотять зриватися. Погано працюєш, Карманцо". Карманца цього не чекала.

Карманца (спалахнула) товаришу Вершигора! Ти мені...

Вершигора. — Вогонь прибережи для діла. Знадобиться. Справа складна. За комунізм, Карманцо, треба боротись не тільки вперто, а й послідовно. Без кадровиків Іван не здійснить своєї системи. Зрозуміла? потрібні руки, що вміють добре працювать. Такі руки, як у старого Орлова та в його товаришів. Комсомольці мусять це зрозуміти і уважніше ставитись до старого шахтаря. Не нехтувати його обушка, бо він ще потрібний революції.

Карманuца — людина вразлива. В пилу розмови вона сприймає зауваження Вершигори як особисту образу. Але спокійна відповідь Вершигори урівноважує її. Карманuца дає обіцянку повернути до шахти старого Орду. Слово більшовика — непохитне слово. І Карманuца виконує свою обіцянку.

Головатий — старий шахтар, колишній червоногвардієць, непохитний більшовик. Він не проти механізації, не виступає проти молоді, а працює разом з нею, працює разом з комсомолом. На ґрунті політичних розходжень у Головатого загострюються відносини з найкращим його товаришем Гнатом Ордою. І коли Гнат Орда нагадує Головатому про стару дружбу, Головатий відповідає:

„Дружба, кажеш... А знаєш для чого вона на світі існує? Щоб правду говорити, коли друг не так робить як слід. Ворог тобі її не скаже, не вигідно йому".

Орда ображений. „Говори ти, тобі вигідно". „Мені,.., боляче Гнате, — відповідає Головатий.—але я скажу. Були ми в червоній ґвардії... І ти, і я, і Вершигора, і ще таких, як ми не мало... Били ми ворога.. Не боявся ти. Була й дружба. Обушками довбали, доки можна було, теж дружба була. А як почали по-більшовицькому бити старий рабський Донбас, ти, Гнате...".

Тепер Головатий не може дружити з Ордою. Дружитиме лише в тому разі, коли Орда протверезиться. Інакше „Може й дружбі прийти кінець". Але Головатий не якийсь шмат заліза. Йому шкода товариша. Він докладає всіх зусиль, щоб повернути Орду до шахти. Та коли Орда не повернеться, Головатий перестане вважати його за товариша. Цілком правильно, по-більшовицькому, ставиться проблема дружби.

Дуже шкода, що питома вага Головатого в п'єсі замала. Треба б було повніше показати цього позитивного героя, витриманого старого більшовика, вкласти в нього більше піднесення, такого художнього піднесення, яке б дорівнювало піднесенню Гната Орди. Від цього п'єса значно б виграла.

Комсомольці в „Справі чести" — ударники, ентузіясти. Вони гаряче підтримують проєкт механізації і вистоюють по кілька змін, щоб цей проєкт не був скомпромітований. Комсомолець Красносівка, колишній наймит, у найрішучішу хвилину ставить перед собою питання: „Стьопо, що ти відповів, коли Орда запропонував зостатись другу зміну? Утік, як мокра куриця, чи, навпаки, як комсомолець батрак, взяв лопату?"

Його товариші (і глядачі) з величезним напруженням чекають відповіді. Красносівка не дає довго чекати. „Узяв лопату, — відповім я. (Хапає лопату, заглиблює її поруч з Ординою). Беруть лопати й інші. (Левінсон, Карим, Ю-та-фу).

Комсомольська бригада працює надударно. Комсомол у п'єсі Ів. Микитенка ввесь час на передових позиціях. Але повної відповіді на вимогу комсомолу, що її досить чітко і рельєфно зформулював т. Косарєв, а саме, — показати збірний тип позитивного героя, тут ще немає.

Ідейна насиченість твору є істотна ознака пролетарського письменника. Перечитуючи п'єси тов. Микитенка, щоразу доводиться підкреслювати їхню ідейну насиченість. „Справа чести" щодо цього є дальший поступ нашого драматурга. Про комплекс ідей, що їх покладено в основу „Справи чести", ми вже згадували.

Чи не найбільше місця в п'єсі відведено інтернаціональній ідеї. І це цілком закономірно. Адже справа нашого соціялістичного будівництва — це справа пролетаріяту всього світу.

Шахтарів у п'єсі тов. Микитенка репрезентують представники багатьох національностей. Тут і українці, і росіяни, і китайці, і татари, і молдавани... В роботі, в щоденній боротьбі за вугілля показано їхню інтернаціональну єдність.

Дуже доречно використано в п'єсі приїзд німецької бриґади. Німецьку бриґаду подано не як щось єдине, а проведено певну диференціяцію. Шгравс — соціял-демократ. Альберт — комуніст, ротфронтівець. Жінки — Кароліна і Ґретхен — представниці консервативної частини німецького суспільства. Їх не цікавить соціялістичне будівництво, вони його навіть не бачать, а бачать лише „шмуціґ" (бруд). „Нігде не вміють так працювати, як у Німеччині, — каже Кароліна. — Гох! Серце співає перед дорогою. Дойчлянд, Дойчлянд юбер аллес! (Німеччина над усе)". Елі протилежних настроїв. Перші її слова підчас зустрічі з шахтарями Донбасу є —: „Ес лебе ді пролетаріше революціон!" (хай живе пролетарська революція!).

Умови Донбасу для німецької бриґади незвичні. І от бриґада вирішує їхати „нах Дойчлянд". Шгравс певно тому, що він соціял-демократ і будівництво соціялізму, щоденна боротьба на фронтах п'ятирічки його спочатку зовсім не захоплюють. А до того й консервативність дружини...

Альбертові нудно. „В Німеччині у мене були всі вороги, крім робітників, — говорить Альберт. — Я виходив на вулицю і бачив проти себе ворога. Капіталіст — мій ворог, крамар мій ворог, шуцман — ворог, соціял-демократичний листоноша і той був мій ворог. Я бачив кого бити, а тут я не бачу"...

Форми клясової боротьби в умовах радянської дійсности досить складні, і Альбертові спочатку трудно в них розібратися. Альберт звик, як кажуть, бути в стані облоги. Тут він покищо нудьгує. Але розмови Каролiни й Ґретхен про „Добру Німеччину" і шовкові речі викликають з його боку гарячий протест. Альберт знає ціну капіталістичній Німеччині. Там він швидше ходитиме голодний, ніж матиме шовкові речі. „Від кризи, — каже Альберт, — тріщать штани в самої буржуазії".

Але й до умов Донбасу він покищо не призвичаївся.

І от жінки — Ґретхен і Кароліна — вкладають речі, щоб незабаром виїхати до „Доброї Німеччини". Але з'являється Кармануца і повертає справу так, що німецька бриґада в повному своєму складі залишається в Донбасі.

Проходить після цієї події ще якийсь час. Ударництво і соцзмагання дають свої позитивні наслідки. Навіть Штравс захоплюється роботою, захоплюється боротьбою за вугілля. Нема чого вже говорити про інших учасників бриґади. Соціялістичні форми праці перемогли. В процесі ударної роботи німецьку бриґаду перемогла бриґада Івана Орди. Але Штравс не падає духом. „Мі програль змаґання. Ошень, ошень пльохо... Абер мі програль... тільки тому, що не зналь нова система... Геносен! Ніхто вар? Змаґань тепер тільки починайться.“

Штравс сьогодні ще не комуніст, але завтра напевне стане комуністом. „Добра Німеччина“ померкла перед Радянським Донбасом. Померкла тому, що капіталістичними формами праці нікуди змагатися з соціялістичними формами; померкла тому, що в капіталістичній Німеччині нечувана криза, а країна Рад на шляху небувалого розквіту.

Цей мотив у п'єсі дуже цінний, але з драматургічного боку досить трудний. Він міг би стати темою для цілої п'єси. Авторові „Справи чести“ не вдалося повністю показати процес перевиховання Штравсів і Кальтофенів, але епізоди, де виступає німецька бриґада, досить повчальні.

Кілька зауважень про „ідейного“ і „одчаяного“ літуна Халимона Зануду. Це своєрідний філософ, мрійник. Він багато говорить про свою совість, а тимчасом — „літає“. Йому жалко німецького юнаша (Карла Лібкнехта); гудки, що гудуть в Донбасі, „вдаряють“ на його совість. І все ж таки Халимон Зануда одчаяний літун. Однак літунство цього Халимона Зануди соціяльно невмотивоване. Справді, чому він ввесь час називає себе ідейним літуном? Виходить, є якийсь серйозний конфлікт між ним і оточенням. А в чому ж саме цей конфлікт? Де його коріння? Про це з п'єси ми не довідуємось.

Ентузіязм шахтарів запалює й Зануду, і він перестає „літати“. Він навіть від свого попереднього прізвища відмовився. „І буду я не Халимон Зануда, а Халимон Громкий, і родичів, котрі Зануди, зрікаюся! Інтересуюсь у постійну ударну бриґаду на фронтах соціялізму“.

Вирвизуб—просто деклясована людина. Він може під п'яну руку зробить комусь „вентиляцію в живіт“ та й йому, здається, не раз довелося відчути на собі всю „приємність“ від такої „вентиляції.“ Це уламок негативних сторін старого Донбасу. Разом з рештками цього дореволюційного Донбасу виметуть і Вирвизубів.

Салдатенко — шкідник, колишній „їгорівський кавалер“, розкуркулений, тому в нього й „хлапон у серці“. Це свідомий літун. Він „літає“ з місця на місце і шкодить. Об'єкти його шкідництва — машини, дроти, а також і людський матеріял. Та не втекти цим куркульським недобиткам від шахтарських рук. Треба тільки уважніше придивлятись до цих „їгорівських кавалерів“.

Повертаємось до тієї однобічної критики, що її дістала „Справа чести“ від російського драматурга Вс. Вишневського.

В цитованій уже нами статті наш критик ставить під сумнів художню вартість п'єси тов. Микитенка. „Пьеса не будет образчиком для драматургов. Она не двинет нас на высшую ступень. Но, — додає Вс. Вишневський, — агитфункция пьесы несомненна. Зал рукоплескал Донбассу".

В цих висловлюваннях критика безперечно є протиріччя. Коли агітфункція п'єси безперечна, то вже цей факт свідчить про художню вартість „Справи чести". Бо що значить „зал рукоплескал Дунбассу"? Очевидно, автор п'єси зумів так показати Донбас, що глядач сприйняв цей показ, захопився ним і висловив своє захоплення апльодисментами.

Вс. Вишневський підійшов до п'єси не як критик (а до того ще й драматург), що мав намір допомогти авторові виправить свої помилки; він поставив перед собою інше завдання — „угробити" (очевидно колишня належність критика до „Літфронту" ще дає про себе знати). Вс. Вишневський підійшов до п'єси по-груповому. І цілком вірно закидає йому редакція „Стройки" в примітці до статті „Куда вы идете" однобічність його критики.

Що ми маємо в п'єсі? Основна ідейна лінія її — це боротьба за механізований Донбас, боротьба шахтарів під керівництвом партії. Героїчна боротьба комсомолу за виконання пляну видобутку; зріст свідомости мас в процесі цієї боротьби; перемога нових соціялістичних форм, що зумовлюють нове ставлення до праці, як до „справи чести, справи слави, справи відваги і геройства" (Сталін).

Процес народження нової людини — складний процес. Треба перебороти багаторічні звички, певні елементи консервативности („Будемо робити, як колись"); треба проробити революцію в психології мас.

Гнат Орда не виняток. Але не виняток і його син, молодий інженер, що склав проєкта механізації шахти; не виняток Карманука, Красносівка, Ю-та-фу, Карим; не виняток Вершигора.

Пролетаріят, керований своєю партією, комсомол, колгосп — це поповнення лав пролетаріяту... В кого може з'явитися сумнів у перемозі молодого, механізованого Донбасу? Ворог чинить опір. Салдатенки не сплять. Опортуністи ллють воду на млин клясового ворога. Треба бути на сторожі. І Вершигори, Карманука, Соколовські, Красносівки пильно оберігають фронт. Мало сказати — оберігають, вони організовують маси і ведуть їх у наступ.

Довідуємось про все це з п'єси т. Микитенка? Довідуємось. Викликає ця п'єса потрібні емоції? Орієнтує глядача в належний спосіб? Фіксує його увагу на окремих вузлових проблемах боротьби за вугільний Донбас, на окремих вузлових проблемах соціялістичного будівництва?. Так.

Чого ж бракує п'єсі?

Частково про це ми вже говорили. Не дивлячись на те, що остання п'єса т. Микитенка свідчить про значний поступ автора

на шляху до цілковитого оволодіння діялектико-матеріялістичною методою, а значить і на шляху до створення великого більшовицького мистецтва, в'е ж „Справа чести“ має низку серйозних хиб, і завдання критики (справжньої, здорової критики)—допомогти нашому авторові перемогти їх.

„*Пролетарский писатель должен и может способствовать всестороннему росту того нового, что нарастает в стране нового освобожденного труда*“, — говориться в останньому РАППівському документі про театр. Що ж це значить? „Это значит прежде всего обрисовать такой тип человека, в котором соединились бы американская деловитость с русским революционным размахом (Сталін), в котором его стремление к овладению новейшими техническими знаниями, стремление догнать и перегнать капиталистические страны было бы помножено на принципиально иное отношение к труду, как „делу чести, делу славы, делу доблести и геройства“. (Сталін)—РАППівський документ.

Цього повною мірою т. Микитенко ще не досяг. Не досягли й інші наші пролетарські письменники. Це ще проблема. Найближча, найактуальніша проблема.

Пролетарський письменник мусить пам'ятати, що „не обезличенная стройка вообще, а реальное, конкретное создание новых социалистических ценностей, конкретный ударник, бригадир, комсомолец должен явиться об'ектом нашего художественного выявления“ (РАППівський документ).

Т. Микитенко в своїй літературній практиці не ігнорує цього постуляту. Він не стає на шлях „наименьшего сопротивления, смыкающегося с утверждением, будто рост социалистического общества лакирует всех людей, делая их обезличенными, стандартными“, але високої художньої повнокровности авторові часто ще бракує. У нього есть „конкретне будівництво“, „конкретний ударник“, „бригадир“, „комсомолець“, але достатньої конкретизації ще немає.

„Справа чести“, насамперед своєю тематикою, безперечно зразок для наших драматургів, безперечно „ведущее произведение“. Розвиток драматургічної творчости т. Микитенка іде лінією оволодіння діялектико-матеріялістичної методи. Одначе т. Микитенкові треба перебороти низку серйозних хиб (в першу чергу елементи схематизму).

БІБЛІОГРАФІЯ

ЗРОСТАТИ АКТИВНІШЕ

ПРОЛЕТАРСЬКІ літературні організації СРСР, хоча і недосить ще глибоко та організовано, але все ж починають активну боротьбу за новий вищий ленінський етап літератури, що характеристично тим нещадним опором, що його зазнають усілякі антиленінські ворожі ленінізмові теорії та примиренство до них. Перед нами завдання з ленінською непримиренністю дбати за клясову пролетарську ясність та чіткість як теорії і

критики, так і практики літературного руху. А для цього обов'язкова боротьба за більшовицьку партійність літератури, за її класову пролетарську спрямованість, насиченість глибокою ленінською ідейністю.

Розгортаючи по-новому свою роботу, пролетарський літературний рух виходить з Ленінових настановлень, що він їх дав ще багато років тому". „Література повинна стати партійною" — писав Ленін в неодноразово вже цитованій статті „Партійна організація та партійна література". „У противагу буржуазним звичаям, у противагу буржуазній підприємницькій пресі, у противагу буржуазному літературному кар'єризмові та індивідуалізмові, „панському анархізмові" і гонитві за наживою — соціялістичний пролетаріят повинен висунути принцип партійної літератури, розвинути цей принцип і запровадити його в життя в можливо повнішій і суцільнішій формі". І далі, розвиваючи це положення, Ленін писав: „Не тільки в тому, що для соціялістичного пролетаріяту літературна справа не може бути знаряддям наживи осіб або груп, вона не може бути взагалі індивідуальною справою, незалежною від спільної пролетарської справи. Геть літераторів непартійних! Геть літераторів надлюдей! Літературна справа повинна стати частиною загальнопролетарської справи, „коліщатком і гвинтиком" одного єдиного великого соціял-демократичного механізму, що його рухає весь свідомий авангард усієї робітничої кляси".

Літературна справа дійсно стає у нашу добу будованого соціялізму — частиною загальнопролетарської справи. З призовом робітників-ударників пролетарський літературний рух став масовим робітничим рухом. Робітник ударник став продуцентом літературно-художніх цінностей і має стати центральною фігурою цілого пролетарського літературного фронту.

Робітники-ударники починають змагатися за виконання директив комуністичної партії та вказівок її проводиря тов. Сталіна, активно включилися в боротьбу за створення великого більшовицького мистецтва, за створення літературних Магнетобудів. Уся ця робота проходить під ознакою більшовізації, бо тільки більшовізуючи літературу можна дати твори, гідні нашої доби, твори ленінської якости.

На сьогодні українська пролетарська література має вже певний творчий доробок робітників, покликаних до літератури. Велика мережа ВУСППівсько-молодняківських робітничих літгуртків (з яких значна частина ще працює не досить добре та незабезпечена належним керівництвом) висунула досить міцний творчий актив. Такі колективні збірки та альманахи робітничих гуртків та студій, як — „Кузня героїв" (ХТЗ), „ХПЗ", „Ударный Харьков", „Альманах ударників" (Київ), „Кривбас" (Кривий-Ріг), а також численні ударницькі матеріяли, що друкуються в центральних журналах (особливо в „Літературному призові") та майже заповнюють периферійні видання — „Забой" (Донбас), „Кривбас" (Кривий-Ріг), „Стапелі" (Миколаїв), „Металеві дні" (Одеса), — свідчать про те, що робітники ударники не лише мають дати, а вже дають певну продукцію. На жаль, наша ВУСППівсько-молодняківська критика (за винятком деяких товаришів) зовсім не приділяє уваги творчим надбанням робітничого призову.

Це в той час, коли призовники-ударники виступають не як суцільна маса, з лав призовників визначаються товариші, які мають вже свої окремі книжки, не позбавленні проте тих чи інших серйозних хиб. Перед нами стоїть тепер завдання по-більшовицькому підійти до творчої продукції цих товаришів, дати критику не „хвалебную" чи „ругательскую" а глибоко принципову, таку критику, що скерувала б творчість призовника в належний бік. Саме так хочемо ми підійти до поетичної продукції тов. Івана Калянника, робітника Харківського Паротягобудівельного заводу, який досить систематично друкувався останні роки в нашій пресі та видав оце разом збірки своїх віршів: „Риси обличчя", „Струм", „Бриґадир".

З трьох відділів, на які розбито збірку „Риси обличчя", перший і найбільший відділ присвячено індустріяльним мотивам, тематиці праці, виконанню промфінпляну. Автор виступає тут переважно не пасивним спостерігачем, а як активний учасник описуваних процесів (проте в відділі вміщені і пасивні вірші: „Ранок", „Порт" „Подорож до Сталіного" і частково „Робота"—про них

ми нижче говоритимемо). Так, в дуже непоганому вірші „В цеху" розповідаючи про те, що якось підчас роботи, через неподачу струму цех, в якому працює автор, став на 5 хвилин, Калянник недвозначно зазначає:

Плян вже не може
за сто —
піти,
п'ять хвилин
величезний простій.

Простій —
це значить крок назад
від потом
здобутих
перемог,
простій —
закордоном
низка змов
проти
Країни Рад (9 стор.)

Тут ми маємо політично-вірне формулювання, що свідчить про правильне розуміння автором завдань соціялістичного виробництва та ролі в ньому робітника. У другому, теж безумовно цінному і вдалому вірші „Після скрізної бригади", робітничий поет чітко показує щільний зв'язок наших сьогоднішніх перемог на фронті розгорненого соціялістичного будівництва з перемогами на фронтах громадянської війни, показує, як молодь сприймає найкращі традиції:

До боїв
Сьогоднішніх
Загартувала
Вас
Вольова
Напруженість
Робітничих мас (17 стор.)

Нарешті, Калянник дає цілеспрямовані гасла про боротьбу з прорівом, про знищення браку, наприклад:

Брак —
промфінплян веде до зривів,
Брак —
допоміжник проривів,
Брак — підривник
Країни Рад —

Ударник якістю
Знищить брак

(23-24 стор.)

Але поруч з такою чіткістю, авторовою активністю вже в першому відділі маємо у Калянника й інше. Так уже в вірші, що відкриває збірку, читача неприємно вражає заспокоєно-пасивна констатація, непозбавлена солоденької дрібнобуржуазної естетизації:

В лісі перший птах ударив —
Відгукнувся ліс росяний,
Степ прокинувся врожайний
Від комбайнового співу.

На заводі третя зміна
Вже закінчує роботу,
Випу кає і з вагранок
Чавуну останню „плавку".
По шляхах старих і сивих
Від Полтави до Херсону,
Від Херсону на Луганське
З хлібом йдуть червоні валки (3 стр.)

Це пасивне, стороннє споглядання поєднується у Калянника інколи з зовсім неприпустимим для пролетарського поета абстраґуванням нашої дійсности, поєднаним з уже знайомим нам настирливим естетизуванням. Так, в вірші про порт Калянник пише:

Його будують тут під вітром злим,
Будують в шторм, коли негода лине,
Щоб наше с о н ц е кораблі везли
До берегів Америки та Хіни (25 стр.)

Подібні цитати свідчать про невміння Калянника працювати ще як слід, застосовувати діялектико-матеріялістичну методу, брати дійсність в її протиріччях. До цього всього спричинився безумовно н е д о с т а т н і й р і в е н ь й о г о с в і т о г л я д у. Що це вірний висновок, свідчить хоча б те, як в окремих місяцях подає Калянник працю.

В основному вірно, як ми вже бачили, розуміючи виробництво та ролю робітника, Калянник в двох-трьох м і с ц я х л а к у є працю, описує її буквально, як якусь „гру". Наприклад в вірші „Робота" чигаємо:

Праця моя
Проста —
Риси навів
і край,
А далі
Гуде варстат,
Стружок срібляна гра. (6 стр.).

В іншому вірші „Темп" поет пише про це ще різкіше:

Я пальцями,
Беру
Металь,
І відчувають
Нерви рук
Веселу
Металеву гру(11-12) стр.).

Чого не можуть нас задовольнити подібні описи? Тому, що в них іґнорується соціяльно-клясовий зміст праці, тому що праця так, як її трактує Калянник, не є „справа чести, слави, відваги й геройства", а щось легке, естетично грайливе. Ці описи нарешті не можуть задовольнити тому, що вони далекі характеристиці великої ролі праці, що дана в теорії Маркса—Енґельса, Леніна — Сталіна.

Останні два відділи збірки Калянника кількісно навіть разом менші за перший відділ. Деякі вірші з цих відділів навряд чи гідні пролетарського поета.

У вірші „Гези" зовсім нема клясової аналізи. Взагалі Калянник тут пішов не лише за відомим романом Шарля Де-Костера —„Тіль-Уленспіґель" а й за російським поетом Едуардом Багрицьким, який у своєму однойменному вірші цілком наслідував де-Костера. Неґативно треба розцінити й вірш „Хліб". Автор старанно іґнорує тут соціяльно-клясове і настирливо випинає біологічне, стихійне, все що здається йому „загальнолюдським". „Хліб" це

романтичний вірш найгіршого ґатунку, що його можна кваліфікувати як пролітфронтівський зрив.

Значні помилки знецінюють і вірш Калянника „Потяг". Шкідливість уже знайомого нам абстраґування та дешевої естетизації поглиблюється в „Потязі"-солоденьким описуванням сучасного села. „Степ" дає „дарунок" і взагалі суцільна ідилія без клясової боротьби, без хлібозаготівель:

Іде
паротяг,
Гуде
паротяг.
— За нове
життя!
— За нове
життя!
... А пшениця росте
Коло сивих шляхів.
Цей дарунок степ
В осінь дасть
у цехи. (40 стр.).

Наявність цих віршів знову доводить недостатній рівень світогляду Калянника, його невміння глибоко та вірно зрозуміти та показувати дійсність в усіх її діялектичних протиріччях.

Окремо і докладніше треба спинитися на вірші „Степова", яким закінчується збірка „Риси обличчя". Написаний цей вірш дуже просто, в динамічно-пісенному жанрі. „Степову" можна було б оцінити високо, як би Калянник і тут не припустився помилок. Так, говорячи про громадянську війну, автор занадто легковажно пише:

Чернігівські хлопці
Любили дівчат,
Йшли
І рубали
Ворога з плеча —
Аж коні в гальоп,
Тільки вітер у лоб
Сивашською сіллю
Зустрів
Перекоп. (42-43 стр.).

Ще можна трактувати так, що „чернігівські хлопці" пішли проти білобандитів тільки тому, що „любили дівчат". До того ж треба зазначити несприятність висловів „чернігівські хлопці". Авторові треба було оперувати певною клясовою категорією, бо поняття „чернігівські хлопці" покривав і куркуленків і наймитів. В цьому ж вірші, розповідаючи про те, що після громадянської війни в нас розгортається мирне будівництво, поет говорить:

Вітер солоний
Не дме в лице,
Коні не зірвуться
І в гальоп,
Зорі,
Мов кулі
Не вдарять
В лоб. (43 стр.).

Наведені рядки ми розцінюємо негативно через їхню зайву заспокоєність. Проти країни Рад весь час імперіялісти готують війну, імперіялістичні хижаки шалено озброюються, криза охопила всю капіталістичну промисловість, крім військової, що навпаки з кожним днем поширюється та розквітає, а робітничий поет дає по суті демобілізаційні рядки.

Іван Калянник почав друкуватися ще до початку призову робітників-ударників до літератури. У ВУСПП він вийшов з „Пролітфронту“ після самоліквідації цієї дрібнобуржуазної організації. Очевидно тільки зараз Калянник починає усвідомлювати всю складність завдань, що стоять перед пролетарською поезією. Його перша збірка попри всі хиби становить собою цінний творчий факт, факт, що свідчить насамперед про творчу потужність робітників, які починають працювати в галузі художньої літератури. Алеж, аналізуючи цю збірку, ми ні в якому разі не затушковуємо помилок Калянникових, бо його творче зростання буде забезпечене лише діялектичним зняттям цих помилок.

Саме тому, підсумовуючи сказане про збірку „Риси обличчя“, ми мусимо констатувати, що в ній немає ані слова про комуністичну партію і про Ленінський комсомол. Як це не дивно, а партія, цей авангард і проводир пролетаріяту, організатор і керівник Жовтневої Революції та будівництва соціялізму, і комсомол, найбільший помічник партії, вирішальна сила на виробництві, зовсім випали тут з уваги молодого робітничого поета.

Збірочка віршів Калянника „Струм“ містить передруковані в „Рис обличчя“ вірші — „Робота“, „Простой“ (в „Рисах обличчя„ зветься „В цеху“), „Темп“ та нові вірші „Ентузіясти“, „Народження ентузіязму“, „Кран“.

Ці нові вірші не становлять ніякого поступу вперед порівняно до першої збірки Калянника. В „Ентузіястах“ читач не знайде нічого крім такої вже добре знайомої з „Рис обличчя“ загальної деклямації:

І ми клепаємо день-у-день,
Під нами весняна земля,
Над нами від вітру повітря гуде,
Продимлені дні гримлять.
Під нашими фермами повз осель
Дніпро пароплави несе. (4 стр.).

Спробу конкретніше підійти до показу ентузіязму та ентузіястів маємо в тільки що згадуваному невеличкому вірші „Народження ентузіязму“.

Спочатку автор дає тут опис досить реальної картини:

Перерва.
Пообідали.
Розмов немає.
На що вже слюсар Грицько
Промовистий,
Сидить.
(Ані слова)
Перегортає
Газету
„Комуніст“ (20 стр.).

Далі йде, так би мовити, „зав'язка“:

„Раптом
наче розбився
дзвін,
Наче над вухом
вистрілів
наган:
—Іван Башта
за вісім годин
—Засіяв 81 га. (20-21 стр.).

Після цього автор очевидно має на меті розповісти про те, як трудовий „рекорд“ колгоспника викликає народження зустрічного ентузіязму робітників. А що ж він написав? Лише оці рядки:

Тихо,—
немов у воду,
бовк.

А кожен з нас
по газеті оком.
Нову машину
раніш
строку
Ми здали
на 1 добу. (11 стр.).

Таким чином можна з усією певністю констатувати, що Калянник не спромігся дати більш-менш обґрунтоване мотивування наведенного ним факту перевиконання виробничих завдань. Те, що робітники здали нову машину раніш строку на добу, звучить надто непереконливо (хоча це розповсюджене явище), дається автором як щось раптове.

Не може задовольнити нас і вірш „Кран" — останній з нових віршів, що надруковані в збірці „Струм". І тут автор не осмислює глибоко, чому робітники перемагають прорив, терміново ремонтують кран. В одному місці, правда, Калянник намагається пояснити це, але не соціально-класовими умовами, як треба було б, а суто біологічними:

Перемогою треба
Зустріти день
Інакше не буде—
Бо
У м'язах кров
Молода гуде
Наче у штурм
Прибой
У м'язах кров
Почала
розгон
Під загрозою стоїть
плян. (17-18 стр.).

Намагання винпути на перше місце біологічний фактор майже зовсім не дає себе почувати в останній найкращій книжці Калянника —„Бриґадир". У цій поемі, що свідчить про значне ідейно-творче зростання Калянника вся дія ведеться від ім'я головного персонажу бриґадира Сергія Копка. І цього Копка і цілу бриґаду показано в поемі на тлі виробництва, показано підчас розгортання соцзмагання та ударництва.

Але ж ось Копка повідомляють, що хтось з його бриґади робить брак. Опис того, як майстер сповіщає Копка про це і як він реаґує на цю звістку, чи не найкраще в усій творчості Калянника. Калянникові вдалося в небагатьох рядках дати читачеві чітке, художньо-переконливе уявлення про представника дійсних ентузіястів виробництва, про одного з тих, хто дає зразки нового в дпошення до виробничих обов'язків. Копко остільки не чекає звістки про те, що його бриґада робить брак, що навіть, здивувався:

Наша бригада?
Не може бути?
Якже це так?
Я.—
Хведір Павлович,
Не пригадую,
Щоб у нашій бриґаді
Колись
Був
Брак. (14 стр.).

Вже після того, як було викрито конкретного „носія зла"—бриґада Копка з усією енерґією розгортає роботу. І ось тут відмінно від деяких своїх вір-

шів (хоча б „Народження ентузіязму“ із збірки „Струм“ Калянник дає хоч, і стислий, алеж переконливий показ соціялістичної праці та робітників.

За зразкові досягнення бриґаду Копка премійовано, а бриґадира надіслано на місяць до Кавказу. Ще на своєму заводі Копко активно працював у гуртку „Укртуре“ та добре запам'ятав одне з головних гасел радянського туризму: „Щоб захищати країну Рад, треба знати її“. Тому й не дивно, що, мандруючи Кавказом, він перш за все слідкує за успіхами соціял стичного будівництва та постійно турбується про завод, з яким так кревно зв'язаний. Не можна не навести хоча б невеличкого уривка з його листа до своєї бриґади.

Розповідаючи про Баку, Копко пише:

Там праця проходять чітко
(У нас ще не так—це злить).
Нафтовики п'ятилітку
Другу
розпочали.
Нам треба на них рівняться,
Стираючи піт з лиця,
Хай цифра
518
Палає у нас в серця. (21 стр.).

Це й подібні до цього місця підтверджують сказане вище про творче зростання Калянника. Показником цього зростання є і те, що Калянник у поемі „бриґадир“ підходить щільно до завдання висвітлити першорядну роль партії та комсомолу. Щоправда, Калянник обмежився лише такими риторично-гучними рядками:

Кожний крок наш
Проходить
У впертій борні,—
Коли—
стоп—
Зразу ж—
сполох.
І живуть металеві
засмаглі
Дні
Кров'ю партії
І комсомолу. (19 стр.).

Від усвідомлення ролі партії та комсомолу Калянник повинен перейти до розгорненого показу того, як на кожній ділянці партійці та комсомольці ведуть перед. Це треба органічно пов'язати з поглибленим показом соціялістичного виробництва, радянської дійсності в цілому, пов'язати з впертою боротьбу за діялектично—матеріялістичну творчу методу, пов'язати з систематичним вивченням марксизму - ленінізму.

Тільки так, розгорнувши свою дальшу творчу роботу, Калянник зможе діялектично зняти помилки своєї сьогоднішньої творчости, зможе дати твори, насичені ленінською ідейністю.

На початку цієї статті ми констатували, що наша вусппівсько - молодняківська критика за окремими винятками недозволенно обходить творчий доробок робітників. Та якщо дехто й пише про цей доробок, то бере купу альманахів, збірок та літсторінок багатотиражок і дає огляд „взагалі“.

Критична нарада РАПП (24-29 січня 1932 року) рішуче засудила таку звичку і схарактеризувала її як прояв барства, що не припустимо особливо для тих товаришів, які, подібно до Івана Калянника, встигли вже творче більш-менш визначитися.

Г. Гельфандбейн.

ЛЕСЬ ГОМІН
КОНТРОЛЬНІ ЦИФРИ",
ОПОВІДАННЯ. ЛІМ 1931 р. Т. 20.000. Ціна 15 коп.

НАЗВА оповідання „Контрольні цифри" відразу асоціюється в уяві читача з якимся заводом, цехом, бриґадою. Сподіваємся, що от розгорнеш сторінки, і перед тобою буде боротьба робіничого колективу за виконання „Контрольної цифри", за виконання промфінпляну. Уважно перегортаючи сторінки аж геть за половину оповідання, читач бачить себе обманутим: виявляється, що тут контрольні цифри не виробу плугів, станків чи тракторних частин, не контрольне завдання хлібозаготівлі, як думалося читачеві, а „контрольні цифри"... поцілунків! Власне тут і „контрольні цифри" і досить таки солідний зустрічний!

Так прикро обманувшись (як це часто буває в американській новелі), переключаєш свою увагу на справжній задум авторів, бо перше непорозуміння посутньої ролі не відіграє; власне тут винна фантазія читача, що шукає індустріяльної теми. Дійсний задум автора, тема його оповідання — показати допомогу комсомольців і робітників міста соціялістичному селу в ліквідації прориву у збиранні городини, щоб таким способом забезпечити соціялістичний Донбас постачанням городини. На цьому, як на тлі, автор поставив завдання подати типи комсомольців, бож із самого початку мова мовиться про те, що райком мобілізовує їх і посилає працювати на городах. Як виявляється, читачеві нема чого нарікати на автора, що не індустріяльна тема. Тов. Гомін вибрав досить актуальну тему, особливо в умовах Одещини, де городнє господарство розвинене досить. Як же тов. Гомін впорався з цією актуальною темою? Як він показав працю двохсот комсомольців—робітників, мобілізованих у село Глухарівку на ліквідацію прориву в збиранні городини і постачанні Донбасу? Бриґада приїхала на село, де:

„Тоскно. Туманно. Сіро..." (20 стор.)

Бриґаду помістили в якийся барліг, де, як каже найхисткіший невитриманий комсомолець:

... Дали замість постелі по оберемку соломи, навіть води немає, а якісь помиї!

„Сами полягали на чистих постелях у сухих хатах — нарікає він на керівників, а ми тут лежимо, як свині, нюхаємо гасовий дим мокнемо під зливою із стелі, а завтра на роботу... (21 стр.)

По-міщанському невитриманий комсомолець Саша Кренц навіть ладний уже кинути роботу, здезертувати:

„Ми їм не раби"... сердито бормоче Саша.

Його товариші умовляють, наводять цитати Леніна й Сталіна про працю, аґітують його, але... горбатого могила виправить! Пізніше бриґадний Третячок таки добився, щоб хлопців розмістили по хатах колгоспників, хоч деякі й боялися „бідняцьких вошей" (Виходить є й середняцькі?!) З такими ось пригодами і незгодами комсомольська бриґада мала справу, поки приступили до прямого свого завдання—копання картоплі.

Земля мокра—вода виступає. Нога глибоко грузне в розпушену землю і витягається звідти з кем'яхом багна (?) Підкопаний кущ картоплі, чомусь подібний стає до гноянки, в яку ось маєш заглиблювати свої руки. Незвична спина ломить болем, а випари вранішні заступають очі, б'є терпкий дух із прогновної землі. (24 стр.)

Дивує відразу такий „реалістичний" опис. Мабудь автор сам, доводиться думать, не досить охочий до копаня картоплі, що заставив людей працювати в „багні" Цьому мабуть і не буває трудова мелодія.

„Тихо зраня на плантації. Зо сну кожний їжиться на вогкому вітрі степу. (24 стр.)

Тут авторові аж ніяк не можна закинути „народництва". Скоріше автор і письменники—народники минулого століття, це діяметрально - протилежні полюси. Коли в народників степ завжди чистий, широкий, пахнучий, то в тов. Гоміна це „багно", з якого „дхне терпкий дух". Копнувши лопатою декілька раз, герой цього оповідання втішається, що вже „що день більше вагонів

відряджають городини" потім іде балачка про куркулів і востанне автор говорить:

„Третячок подивився вслід і загнав свою лопату під кущ картоплі. Кущ випинався над землею, як б о л я ч к а, що от має прорвати.

Вивернув кущ і високо заніс лопату, запускаючи її в другий (26 стр.)

Треба між іншим замітити, що досить невдало автор порівнює кущ картоплі з „гноянкою" чи з „болячкою". Це наводить на думку про близкість автора до лікарської професії і далекість його од копання картоплі. І все. На цьому й кінчається показ роботи двохсот комсомольців на ліквідації прориву. Пізніше автор дуже легко вкладає в уста завідувача городами, що бриґада Третячка виконала завдання на 300%! Дуже швидко й легко! Копнули два рази лопатою і є 300%! Нас не дивує таке успішне виконання завдання, бо, як каже т. Сталін, наші пляни це живі люди,—але авторові треба було подати, як саме добилася бриґада такого успіху, які перешкоди поборола на цьому шляху. А тов. Гомін починає кущем і кінчає кущем картоплі, тільки спочатку він складається на „гноянку", а вдруге на „болячку". Автор з основним своїм завданням не впорався.

Друге завдання, що витікає з першого, як із тла, показати комсомольця-міщанина. Треба визначити, що з цим автор справився достатньо. Перед читачем яскраво виявляється полохливим міщух із комсомольським квитком. Невідомого походження (читай—чужого!).

Цей „рожевенький", стрункий, веселий, з чорними віями і блакитними очима. (Хіба мало таких на світі?). Ходив до школи. Тут раптом революція. Пішов на завод. Потерся між робітниками, окомсомолився. А потім „активнічання" і інше маскування. Знайшов собі „чепурненьку жіночку", теж із комсомолок — міщанок. Хата тепла, жінка мила, жити б тільки та жити. Та тут комсомол порушує сімейну ідилію. Міщух зразу запротестував, але, злякавшись позбутися квитка, поїхав. Потім це ж він провалив роботу бриґади, бо вибираючи залишав у землі 50% картоплі. Жінчин лист до його завершує комплекс стопроцентного мішуха з комсомольським квитком. Таким чином, автор вдало подав нам подружжя Саші і Віри Кренц, як чужих комсомолові людей. Це ж вона висував своєму Саші на тисячу поцілунків,—цілий мільйон! Невідомо лише, навіщо автор заставив Віру стояти серед хати без спідниці, в комбіне перед своїм чоловіком. Чи не бере тут тов. Гомін ставку на „солодкий біологізм"?

Головний позитивний тип цього оповідання. це Вася Третячок, комсомолець, робітник—ударник. Але автор подає його ненормально. Тов. Гомін, бажаючи показати ентузіяста сьогоднішніх днів, надто пересолив. Вася Третячок так переповнений ентузіязмом задовольнити городиною соціялістичний Донбас, що перед від'їздом, як Дон-Кіхот Ламанчський, почав наступати на мирну собі обивательку - квартирантку. Він намагається зірвати в неї капот. Жінка не втрималась:

„Чого ви причепилися. До чого мій тут капот, що ви його смикаєте, як цуценя ганчірку". (5 стр). Але Вася в захопленні, бо, за словами автора, „Вася не мав куди вилити того, що розпирало йому груди, і все підчосив та підносив свій голос". Він хвалиться:

„Я, Василь Третячка, ущерть налитий бажанням і ентузіязмом доби."

І його „ліві" промови од переповнення, досягають того, що Вася ладний позділяти капоти з усіх обивательок, щоб придбати ще, „Зо сто тисяч тракторів..." Обивателька йому сумлінно відповідає, що про п'ятирічку і трактори з капотів вона не знає, одстала, „А от за голову вашу я турбуюся". (6 стр.) Ми вправі побоюватися за голову автора, що виявив ура - ентузіязм свого героя в „телячем восторге", в потокові гарячих слів, як каже сам автор, „словесному полум'ї", а то й просто таки в поганій поведінці. Од такого самохвалька скоріше чекати не здібну до роботи людину, а в автора це ж він дав 360%! Ми не сподівалися от таких людей користи, але автор спустив свого героя з небесних висот на грішну землю і цим виправив хибну позицію свого героя.

Своєрідно подав автор клясову боротьбу на селі. Це ж і є одна із головних хиб оповідання. Один молодець розповідає:

„У сусідньому селі цієї ночі вбито голову сільради — комуніста й підпалено на полі колгоспівську солому."

Це часто буває. Також відомо, що в наших умова після такої сваволі куркулів біднота разом з органами ДПУ і міліцією узялися б якнайскорше ліквідувати банду. А в автора куркулі собі вільно „п'ють вино", готуючись побити комсомольців!

Голова колгоспу так і сказав, що „На цю ніч куркулі нашего села готуються до терористичного акту: хочуть побити робітників, що приїхали з міста, особливо комсомольців, і спалити колгосп." (32 стр.)

Комсомольці ж замість негайної тривоги (а їх ж 200 чоловік! гори тільки вернути), приєднуються до резолюції завтра скликати збори бідноти і поговорити в цьому питанні, а сьогодні боронити колгосп од нападу, вартуючи вночі. Коли повірити авторові. то в нас зараз клясова боротьба на селі набирає форм одвертої громадянської війни. Тут автор, сам мабуть не бажаючи, недооцінює нашу міць. Бо в його куркулі так вільно й одкрито „п'ють вино", як колись банди Зеленого чи Махна.

Ще один цікавий момент. В нас часто, не розуміючи як слід суті міщанства, вбачаючи його не в протиставленні свого „Я" колективному „Ми", а в його поверхових виявах, як кільця, намисто і т. д., — роблять перекручення. Дівчина, що не встигла ще скинути намисто, атестується як міщанка. З цього погляду автор подав образ комсомолки Соні, комсомолки з „теорією одекольону", з неї в осередку сміються, бо вона, як приходить з роботи, натирається одекольоном, Її вважають за щось буржуазне. Соня це помічає і хоче довести, реабілітувати себе, хоч з одекольоном, бож пролетаріятові дозволено користуватися з того, з чого користувалася буржуазія. І Соня доводить. Сумнівне одне: Сонин манікюр. Адже коли б вона справді працювала в ливарні чи в кузні, то навряд чи змогла б зберегти манікюр.

Щодо художніх засобів у цьому оповіданні треба зазначити про одне: це очі Васі Третячка. Це його природжене лихо, оці „прокляті сірі пукаті очі", це „інквізитори" його життя.

Тільки но хлопець розбалакається, розійдеться, і тут тобі згадав за очі й засоромиться. А вони в його випирають із лоба і прямо боїшся, от-от хлопчина залишиться без очей. Тут автор характеризував героя за „особливою прикметою" і пересолив, повторюючи до десяти разів про властивість Васиних очей. Є також тяжкі, незрозумілі, місця, (Як там, де „Перпетуум мобіле") Підсумовуючи треба відзначити, що в цілому залишається цільність образів, особливо міщанських. Автору краще знайоме життя міщан, аніж праця на городах. Не подав автор процесу роботи, боротьби за ліквідацію прориву Також не правдиво говорити за „майже капіталістичні методи господарювання", коли мова мовиться про одноосібні бідняцько-середняцькі господарства, (а тим паче колгосп). Не правдиво подав автор, механічно клясову боротьбу на селі на теперішному етапові. Це повинно навернути автора до тої думки, що коли подавати життя, треба вивчити його, виявити всі його тонкощі, щоб не вийшло так схематично, неправдиво, механічно як у цьому оповіданні.

Відп. Редактор Іван Кириленко Видав ДВОУ—ЛІМ О. Гончаренко

З М І С Т

Стор.

Привітання до п'ятиріччя ВУСПП 5
Іван-Ле — Інтеґрал (повість) 7
Вадим Собко — Британія (поезія) 55
196 — На рейках (оповідання) 57
І. Муратов — Ворог (поезія) 62
Наталя Забіла — Тракторобуд (нов.) 63
Я. Ясинуватий — Гострій багнет (поезія) 96
С. Щупак — За більшовицьку самокритику в пролетарському літературному рухові 96
Я. Цапир, І. Коронний, Ф. Бойченко, Я. Товстуха — Драматург реконструктивної доби (стаття) 110
Бібліографія 118